

Petro Sabat

UKRAIŃSKI UNIWERSYTET KATOLICKI, UKRAINA

<https://orcid.org/0000-0003-3226-0301>

cabat_petro@ucu.edu.ua

Почитання Пресвятої Євхаристії у церквах Володимирового хрещення впродовж століть

Пресвята Євхаристія – це кульмінаційна точка в літургійному житті і Східної, і Західної Церкви. Почитання Пресвятої Євхаристії у Христовій Церкві почалося одразу після встановлення Таїнства Пресвятої Євхаристії Ісусом Христом на Тайній Вечері у Великий Четвер та буде тривати до кінця цього світу.

У першому тисячолітті почитання Пресвятої Євхаристії і у Східній, і в Західній Церкві завжди було поєднано зі звершенням Божественної Літургії та Причастям вірних¹. Святі Отці першого тисячоліття Східної та Західної Церкви звершували почитання Пресвятої Євхаристії тільки в поєднанні зі служінням Божественної Літургії. Вони безнастанно призивали вірних до частої і навіть щоденної участі в Божественній

1 Ю. Катрій, *Пізнай свій обряд*, Нью Йорк–Рим 1982, с. 183.

Літургії та Святому Причасті. Перші християни так любили й цінували Божественну Літургію, що навіть під загрозою смерті брали в ній участь. Для них бути на Святій Літургії та приймати Ісуса Христа (поєднуватися з Ісусом Христом у Святому Причасті) було найбільшою ласкою і привілеєм, а бути виключеним з участі у Божественній Літургії та Святому Причасті – найбільшою карою.

У другому тисячолітті почитання Пресвятої Євхаристії починає різнитися Сходу від Заходу, але лише у підході та інтерпретації. Західна Церква говорить про Ісуса Христа як Євхаристійного, що покинув велич неба та замешкав у кивоті, щоб бути якнайближче до людей, тому престіл і кивот є предметом особливої уваги й почитання не тільки під час, а й поза Святою Літургією. В Західній Літургії центром є Євхаристійний Христос, що перебуває на землі та стає духовною поживою людей². На сході центром Божественної Літургії є Ісус Христос, друга особа Божа, а не Євхаристійний Христос, оскільки Східна Церква не вживає вислову Євхаристійний Христос, щоб оминати дуалізм – ідею двох Христів. Пресвята Євхаристія у Східній Церкві – це найголовніше джерело освячення і преображення людини³. Священик Іван Шевців у свій час підкреслював: «Євхаристія – це Таїнство Віри, любови і єдності поодиноких християн і цілої Церкви»⁴.

В Західній (Римо-Католицькій) Церкві існує богослов'я Євхаристійного культу під двома аспектами: літургійним та позалітургійним. Літургійний аспект Євхаристійного культу стає безпосередньо пов'язаним із Божественною Літургією та Причастям вірних, а позалітургійний аспект Євхаристійного культу хоча не стає пов'язаним із Божественною Літургією та Причастям вірних, проте звершується окремим почитанням через виставлення освячених і в кивоті збережених Святих Дарів (Святих Тайн)⁵. Римо-Католицькі богослови підкреслюють, що протиставляти цих два аспекти Євхаристійного культу є помилкою, на їх думку, вони є взаємопов'язаними. Вони

2 Див. Вселенський Собор – Ватиканський II. Конституція «Про Святу Літургію», Рим 1965, п. 7.

3 Н. Святогорець, *Невидима боротьба*, Львів 2011, с. 153.

4 І. Шевців, *Святі Тайни в українському обряді*, Сідней 1982, с. 85.

5 Див. *Літургійна Агенда (богослужіння, освячення і благословення)*, Київ 2001, с. 5–28.

наголошують, що зосереджуючи усі взаємини з Ісусом, утаєним у Пресвятій Євхаристії, виключно в рамках лише Божественної Літургії, існує небезпека позбавити Його присутності в решті часу та простору. Для Західної (Римо-Католицької) Церкви протиставляти Божественну Літургію та адорацію, ніби вони змагаються між собою, є помилково, оскільки згідно зі західним богослов'ям, вони є взаємопов'язаними⁶.

У Східній Церкві ніхто й ніколи не перечив дійсної присутності Ісуса Христа у Пресвятій Євхаристії, тому не було потреби ту присутність наголошувати окремим почитанням поза Божественною Літургією⁷, як в Західній Церкві починаючи із XII ст⁸.

Незважаючи на різні підходи, які існують до почитання Пресвятої Євхаристії в Східній і Західній Церкві, ціль Євхаристійного почитання і для Східної, і для Західної Церкви полягає у Причасті вірних, яке відбувається на Божественній Літургії (Мессі) та базується на словах самого Ісуса Христа: «Істинно, істинно говорю вам: Якщо не споживатимете тіло Чоловічого Сина й не питимете його кров, не матимете життя в собі. Хто тіло моє їсть і кров мою п'є, той живе життям вічним, і я воскресну його останнього дня. Бо тіло моє – їжа правдива, і кров моя – правдивий напій. Хто споживає тіло моє і кров мою п'є, той у мені перебуває, а я – в ньому. Як мене Отець живий послав, і я Отцем живу, так і той, хто споживає мене, житиме мною» (Ів. 6, 53–57).

Цією доповіддю пропоную коротко застановитись над почитанням Пресвятої Євхаристії у церквах Володимирового хрещення впродовж століть.

6 Як підкреслив 7 червня 2012 р., під час проповіді у свято Найсвятіших Христових Тіла і Крові Папа Бенедикт XVI на площі перед папською базилікою святого Івана на Латерані. Див. Бенедикт XVI, *Літургійне служіння Пресвятої Євхаристії та адорація Найсвятіших Тайн доповнюють одне одного*, <http://archive.catholicnews.org.ua/benedikt-xvi-liturgiine-sluzhinnya-presvyatoyi-yevkharistiyi> (25.09.2022).

7 Р. Ф. Тафт, *Чи існує почитання Пресвятої Євхаристії на християнському Сході? Заувага до жовтневого Синоду 2005 р. на тему Євхаристії*, в: *Наукові Записки УКУ*, число 1, Львів 2009, с. 126 (Богослов'я, 1).

8 Ю. Катрій, *Пізнай свій обряд*, с. 186.

1. Почитання Пресвятої Євхаристії у Православних Церквах

Київська Русь, приймаючи християнську віру із Візантії, прийняла також і традицію Східної Церкви щодо почитання Таїнства Пресвятої Євхаристії.

Почитання Пресвятої Євхаристії у Східній Церкві було та залишається пов'язаним виключно з Божественною Літургією, або під час посту – Літургією Передосвячених Дарів⁹ чи особливою монастирською службою, що зветься *тиніка* (зображальна, обідниця). У Східній Церкві Св. Причастя рідко вдіялося поза цими богослуженнями; виняток становили тільки недужі¹⁰ чи солдати, які були на війні¹¹.

Про ревне зберігання східного благочестя в почитанні Пресвятої Євхаристії свідчить практика Київської Церкви X–XV ст.

Почитання Пресвятої Євхаристії у Східній Церкві, а зокрема в православних церквах Володимирового хрещення (РПЦ (УПЦ МП), ПЦУ (УПЦ КП)) полягає в підготовці вірних до причастя, причастю вірних та в благословенні вірних на Божественній Літургії Святими Таїнствами Тіла і Крові після св. Причастя із виголошенням слів: «Спаси, Боже, людей Твоїх і благослови насліддя Твое»¹², чого немає на Святій Мессі (Божественній Літургії) в Західній (Римо-Католицькій) Церкві¹³.

Східна Церква, а зокрема православні церкви Володимирового хрещення постійно уникають всякого почитання Пресвятої Євхаристії поза св. Причастям, бо найкращим почитанням є приймання Христового Тіла і Крови. Вони ніколи не відокремлювали і не відокремлюють Пресвятої Євхаристії від Божественної Літургії і тим самим не мають

9 Л. Гуцуляк, *Божественна Літургія Йоана Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596–1839 рр.)*, Львів 2004, с. 43.

10 М. Кунцлер, *Літургія Церкви*, Львів 2013, с. 373.

11 Див. 1276 г. августа 12. Ответы Константинопольского патриаршого собора на вопросы сарайского епископа Феогноста (Памятники древне-русского канонического права (памятники XI–XV в.), *Русская историческая библиотека*, издаваемая Императорской Археографической комиссией, Т. 6, ч. 1, 2-е изд. Санкт-Петербург 1908, с. 138).

12 *Службник*, Москва 1991, с. 168; *Службник*, Київ 1999, с. 147, 222.

13 *Святая Месса*, <http://catholicsamara.ru/mass> (15.09.2022).

звичаю виставлянь та адорацій Найсвятіших Тайн. Для православних церков Володимировго хрещення такі форми євхаристійного почитання чужі, бо противляться самому поняттю таїнства¹⁴.

Євхаристійне почитання на Сході, а зокрема у православних церквах Володимирового хрещення залишилося там, де воно було і в східному, і в західному християнстві до середньовіччя у контексті Божественної Літургії¹⁵. В той же час в західному богослов'ї та благочесті відбулися зміни у добу Середньовіччя і Барокко¹⁶.

Слуга Божий митрополит Андрей Шептицький у своїй праці *Східна і Західна ментальність про євхаристійну побожність на Сході і Заході* писав так:

На Сході найкращий культ почитання Пресвятої Євхаристії є Св. Літургія, основою її є жертва, а Святе Причастя плодом... На Заході побожність пробуджується виставленням Найсвятіших Тайн. На Сході той самий результат одержується їх закриттям... Розкривати його – це було б майже те саме, що профанувати його. Звідси всі акти ритуалу, які намагаються заховати Найсвятіші Тайнства і тримати вірних у віддалі від престолу... Захід надає Святим Речам деякого характеру реалістичності. Святі речі стягаються вниз до людського рівня, на Сході навпаки, намагаються надати предметам свого почитання абстрактний і гієратичний характер, творячи в такий спосіб атмосферу врочистості і достоїнності¹⁷.

Проф. Роберт Тафт підкреслював, що і Західна, і Східна Церкви мають повне право розвивати своє обрядове життя, як вважають за потрібне, тому і Східне, і Західне почитання Пресвятої Євхаристії має повне право на існування¹⁸.

Всі Східні Православні Церкви до сьогодні звершують почитання Пресвятої Євхаристії тільки в поєднанні з Божественною Літургією

14 Див. К. Королевський, *Рим і обрядово-літургічні дискусії у Патріархії Київській Вселенській Церкві між двома світовими війнами*, Львів 2002, с. 238.

15 Р. Ф. Тафт, *Чи існує почитання Пресвятої Євхаристії на християнському Сході?*, с. 132.

16 Р. Ф. Тафт, *Чи існує почитання Пресвятої Євхаристії на християнському Сході?*, с. 142.

17 А. Sheptytsky, *Eastern and Western Mentality*, "The Eastern Churches Quarterly" 9 (1952) nr 8, p. 395–396. Ця ж стаття є і в: "Commonweal" 12 (1930), p. 570–574.

18 Р. Ф. Тафт, *Чи існує почитання Пресвятої Євхаристії на християнському Сході?*, с. 142.

та Причастям і не мають окремого свята в честь «Тіла Христового» («Пресвятої Євхаристії»). В той же час деякі Східні Католицькі Церкви, такі, як Сирійська, Халдейська, Маронітська, Вірменська, Коптська, Мелхітська та Українська Греко-Католицька у свій час встановили свято «Тіла Христового» («Божого Тіла» чи «Пресвятої Євхаристії»)¹⁹. УГКЦ не тільки встановила це свято, а й прийняла практику почитання Пресвятої Євхаристії під двома аспектами від Римо-Католицької Церкви²⁰.

2. Почитання Пресвятої Євхаристії в Унійній Церкві

Про бажання зберегти почитання Пресвятої Євхаристії в східному дусі Київською Унійною Церквою свідчать артикули Берестейської унії 1596 року, а саме 7-й артикул, який говорить: «Щоб нас не примушували відбувати процесії на день свята Тіла Христового, а щоб ми могли ходити з процесіями зі своїми Святими Тайнами, бо в нас є інша [практика щодо] Святих Тайн²¹», та 23-й артикул, що говорить: «Щоб нам не забороняли публічно, при свічках і ризах, згідно з нашим звичаєм, нести до недужих Святі Тайни»²². Попри те, вже перший похід із освяченими Святими Дарами, якого не знала Київська Унійна Церква, відбувся нею по завершенні Берестейського синоду 1596 року, під час святкувань, коли відбувалося торжественне перенесення Пресвятої Євхаристії з унійного храму до латинського²³.

Церковний діяч, письменник-полеміст Касіян Сакович говорить про походи із Святими Дарами в унійній Церкві вже у першій половині XVII століття, а їх запровадження приписує володимирським

19 Ю. Катрій, *Пізнай свій обряд*, с. 191.

20 П. Сабат, *Почитання Пресвятої Євхаристії в УГКЦ*, „Журнал з Еклезіології і Церковного права: Метрон” (2015) № 17, с. 259–267.

21 Б. Гудзяк, *Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії*, Львів 2000, с. 332.

22 Б. Гудзяк, *Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії*, с. 335.

23 Див. О. Halecki, *From Florence to Brest (1439–1596)*, Rome 1958, p. 381.

єпископам Йоакиму Мороховському (1613–1631) та Йосифу Баковецькому (1632–1650)²⁴.

Церковний письменник і літургіст Пахомій Огілевич, пишучи до Риму у 1665 році, констатує, що отці василіяни започаткували проведення врочистого походу на свято Тіла Христового у Жировичах, хоча підкреслює, що в умовах унії чітко зазначено, що русини не зобов'язані цього робити²⁵.

Процесійні походи на свято «Тіла Христового» («Божого Тіла») у Жировичах піддавав критиці свідок їх запровадження василіянин Петро Камінський²⁶ та ін. Незважаючи на це, процесійні походи зі святими дарами стають досить поширеними в другій половині XVII ст. в унійній Церкві. Митрополит унійної Церкви Киприян Жоховський у 1680 році на люблінському colloquiumі вже говорить не тільки про процесійні походи із святими тайнами, (які практикувала унійна Церква), а й про 40-годинне набоженство, про часте виставлення найсвятіших тайн в монстранції²⁷. Отже, як бачимо, звичай почитання Таїнства Пресвятої Євхаристії поза Божественною Літургією та Причастям вірних, якого не знала Київська Церква, був перейнятий від Західної (Римо-Католицької) Церкви в XVII столітті духовенством чину святого Василя Великого, та став поширюватися ними по цілій унійній Церкві і в наступні століття²⁸.

В 1720 р. Замойський Синод, щоб наголосити правдиве католицьке євхаристійне віровчення і практику та поставити особливий наголос на зовнішньому поклонінню Пресвятій Євхаристії поза Божественною Літургією, постановляє святкувати обов'язково також і свято «Тіла

24 Див. К. Sakowicz, *Perspektiwa, y obiasnienie błędow, herezyey, y zabobonow, w Grekoruskiej Cerkwi Disunickiej* [...], Krakow 1642, с. 46–47; Л. Гуцуляк, *Божественна Літургія Йоана Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596–1839 рр.)*, с. 50.

25 *Litterae Basilianorum in terris Ucrainae et Bielarusjae (1601–1730)*, ed. A. Welykyj, vol. 1, Romae 1979, p. 109.

26 В. Щурат, *В обороні Потієвої Унії*, Львів 1929, с. 92; Л. Гуцуляк, *Божественна Літургія Йоана Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596–1839 рр.)*, с. 50.

27 Ю. Катрій, *Пізнай свій обряд*, с. 196.

28 П. Сабат, *Почитання Пресвятої Євхаристії в УГКЦ*, с. 260–267.

Христового» в цілій унійній Церкві²⁹, яке святкувалося вже в Римо-Католицькій Церкві. Замойський Синод забороняє вірним вшановувати головою чи коліноприклоненням дари, які виносяться на Великому входу, підкреслюючи, що це може бути ідолопоклонством³⁰.

Замойський Синод також приписує переносити Святі Дари до хворих з великою пошаною і прилюдно, у супроводі свіченосців, якщо дім хворого близько, або таємно, у срібній або цинковій дароносиці, маючи із собою епитрахиль та свічки для моменту причастя, а хто робитиме інакше – підпадатиме під суд єпископа³¹. Цей же синод вказує для більшого почитання Пресвятої Євхаристії зберігати її у срібній чи цинковій посудині на головному престолі у кивоті, перед яким лампада має горіти постійно (або хоча б під час недільних та святкових відправ, якщо церква бідніша)³². Замойський Синод скасовує давній звичай Східної Церкви (змочувати язик новоохрещених Святою Кров'ю, підкреслюючи, якщо це можна без згіршення перевести³³, та взагалі не дозволяє) причащати дітей, які не прийшли до вживання розуму, мотивуючи це тим, що вони не втратили ще благодаті Хрещення і не мають потреби в Євхаристії³⁴.

29 Див. Синодъ провинціальный рускій отбувшій ся въ мѣстѣ Замостю року 1720, *Додатокъ до чинностей и рѣшень руского провинціального собора въ Галичинѣ, Львѣвъ 1897*, с. 261.

30 Див. Синодъ провинціальный рускій отбувшій ся въ мѣстѣ Замостю року 1720, с. 217; *Провінційний Синод у Замості 1720 р. Б.*, переклад з латинської І. Козовик, Івано-Франківськ 2006, с. 166–167.

31 Див. Синодъ провинціальный рускій отбувшій ся въ мѣстѣ Замостю року 1720, с. 214–215; *Провінційний Синод у Замості 1720 р.Б.*, с. 160–161; Ю. Федорів, *Замойський синод 1720 р.*, Рим 1972, с. 31–32.

32 Див. Синодъ провинціальный рускій отбувшій ся въ мѣстѣ Замостю року 1720, с. 215; *Провінційний Синод у Замості 1720 р.Б.*, с. 160–161; Ю. Федорів, *Замойський синод 1720 р.*, с. 32.

33 Див. Синодъ провинціальный рускій отбувшій ся въ мѣстѣ Замостю року 1720, с. 211; *Провінційний Синод у Замості 1720 р.Б.*, с. 154–155; Ю. Федорів, *Замойський синод 1720 р.*, с. 30.

34 Див. Синодъ провинціальный рускій отбувшій ся въ мѣстѣ Замостю року 1720, с. 214; *Провінційний Синод у Замості 1720 р.Б.*, с. 158–159; Ю. Федорів, *Замойський синод 1720 р.*, с. 31.

В 1738 р. появилвся перший друкований богослужбовий текст свята під назвою «Пресвятої Тайни Євхаристії», (а не «Тіла Христового») для вжитку в унійній Церкві³⁵, котрий впровадив західне євхаристійне віровчення в практику. Тож і тепер в унійній Церкві, як це практикувалося в римо-католицьких костелах, щораз більше стає звичаєм, щоб під час різних богослужб і навіть під час Святої Літургії виставляти Святі Тайни в монстранціях, давати ними благословення поза Літургією та навіть організовувати процесії зі Святими Таїнствами.

Якщо Замоїський Синод 1720 року лише підтвердив свято «Тіла Христового» («Божого Тіла») для унійної Церкви (УГКЦ), то Львівський провінційний Синод в 1891 році йде вже далі, він підносить свято «Пресвятої Євхаристії» до ряду великих Господніх свят, з 8-денним попраденством та наказує його святкувати щорічно у четвер по Неділі всіх святих, але з огляду на робочий день, поручає його переносити на наступну неділю. Цей Синод, відкидаючи східне літургійне благочестя щодо почитання Пресвятої Євхаристії, поручає священикам виставляти Святі Тайни і робити з ними обхід навколо церкви під час Літургії, в день свята «Пресвятої Євхаристії» і в храмовий празник³⁶, а також дозволяє їм (тобто говорить, що вони можуть) це робити, коли є торжество:

(1) у празник Пасхи³⁷;

(2) у випадок місії³⁸;

(3) під час відпустів, але в тих Церквах, яких Апостольський престіл удостоїв³⁹.

Львівський провінційний Синод 1891 року УГКЦ також всупереч духу Східної Церкви приписує виставляти найсвятіші Тайни у Велику П'ятницю і Суботу на Божому гробі або на престолах, а також носити їх під час обходу довкола Церкви з плащаницею у велику П'ятницю і перед утренею Воскресіння Господнього⁴⁰.

35 Ю. Катрій, *Пізнай свій обряд*, с. 196.

36 *Чинности и Рѣшеня русскаго провинціального Собора въ Галичинѣ отбывшого ся во Львовѣ въ роцѣ 1891, Львѣвъ 1897*, с. 125.

37 *Чинности и Рѣшеня русскаго провинціального Собора въ Галичинѣ*, с. 126.

38 *Чинности и Рѣшеня русскаго провинціального Собора въ Галичинѣ*, с. 126.

39 *Чинности и Рѣшеня русскаго провинціального Собора въ Галичинѣ*, с. 126.

40 *Чинности и Рѣшеня русскаго провинціального Собора въ Галичинѣ*, с. 127.

Постанови Львівського провінційного Синоду 1891 року щодо почитання Пресвятої Євхаристії входять у Типик, що був опрацьований о. І. Дольницьким та виданий 1899 року і поширений (для регулювання церковних богослужінь) по цілій УГКЦ⁴¹.

Незважаючи на те, що митрополит Михайло Рогоза разом із єпископами, прийнявши Берестейську унію в 1596 році, дуже бажали зберегти традиції та звичаї Східної Церкви у богослужіннях⁴², проте все ж таки уподібнення до латинського обряду, який навіть уважали вищим від східного обряду, брало верх і західні літургійні практики, таким чином, входили в літургійне життя унійної Церкви, серед яких і почитання Пресвятої Євхаристії поза Святою Літургією та Причастям вірних (через виставляння та адорацію Найсвятіших Тайн).

Попри те, що деякі богослови УГКЦ (як наприклад, владика Григорій Хомишин, владика Йосафат Коциловський, владика Мирослав Марусин та ін.) старалися оправдати почитання Пресвятої Євхаристії поза Божественною Літургією в УГКЦ, все ж таки багато більше богословів (серед них митр. А. Шептицький, о. д-р Б. Липський, о. Ю. Катрій та ін.) протягом ХХ століття відчували інтуїтивно, що таке почитання є чуже духові візантійського-слов'янського обряду УГКЦ⁴³. Полемічна дискусія в середині духовенства УГКЦ не стільки точилася щодо впровадження нового свята «Пресвятої Євхаристії» в УГКЦ, як щодо різних набожеств, пов'язаних із цим святом, таких, як святі години, суплікації, виставлення святих тайнств в монстранції та благословення ними, оскільки дані практики йшли в розріз зі східною традицією, яка не знала і не має до сьогодні почитання Пресвятої Євхаристії поза Божественною Літургією та Причастям.

Про цей період в історії УГКЦ митрополит А. Шептицький у своєму пастирському посланні про обряди 1941 року говорить так:

Нашим батькам, і перед і після Замоївського Синоду здавалося, що треба їм було якнайбільшим числом, хоч би й малих звичаїв і практик зближитися якнайбільше до латинського обряду, щоб заслужити собі у латинників, найближчих сусідів,

41 *Типік*, Львів 1899, с. 505–510, 512–515.

42 Див. Артикули Берестейської Унії: Б. Гудзяк, *Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії*, с. 331–337.

43 П. Сабат, *Почитання Пресвятої Євхаристії в УГКЦ*, с. 264.

як і в латинників в західних краях Європи та в Римі на опінію правдивих католиків. Та думка пхала много з наших священників до приймання живцем з латинського обряду незаконних, бо неодобрених Ап. Престолом, а навіть ніякою церковною владою в нашій Церкві звичай⁴⁴.

У першій половині ХХ століття римська Літургійна комісія, якій Апостольський Престіл доручив переглянути і перегидати богослужбові книги для УГКЦ згідно з давньою східною традицією⁴⁵, знаючи полемічну дискусію в УГКЦ щодо почитання Пресвятої Євхаристії, назву свята «Пресвята Євхаристія» для УГКЦ перейменовує, і у Часослові виданому 1950 року, воно вже називається «Торжественне поклонення пречистим тайнам тіла і крові Господа нашого Ісуса Христа»⁴⁶. Римська Літургійна комісія, так би мовити, зміною назви свята бажала звести почитання Пресвятої Євхаристії до Божественної Літургії та Причастя вірних для УГКЦ, проте їй цього не вдалося.

УГКЦ, на жаль, протягом ХХ ст., як не парадоксально, не вдалося повністю позбавитися позалітургійного почитання Пресвятої Євхаристії, оскільки, з одного боку, *Типик* (о. І. Дольницького)⁴⁷, а з іншого боку, *Молитвослов*⁴⁸, давали та і дають до сьогодні можливість єпископам та священникам практикувати і далі почитання Пресвятої Євхаристії поза Божественною Літургією та Причастям. На жаль, також вже протягом 30 років після виходу із підпілля УГКЦ, не видано новий *Типик* для УГКЦ, *Молитвослов* (чи *Часослов*), але можливо було видати принаймні постанову, яка би роз'яснювала священникам, що позалітургійне почитання Пресвятої Євхаристії, яке подає *Типик* (о. І. Дольницького)⁴⁹, *Молитвослов*⁵⁰ та *Требник* (отців Василян)⁵¹, не по-

44 *Письма-послання Митрополита Андрея Шептицького, ЧСВВ. з часів німецької окупації*, Йорктон, Саск 1969, с. 154.

45 М. Соловій, *Божественна Літургія*, Львів 1999, с. 102.

46 *Часословъ*, Римь 1950, с. 816.

47 *Типікъ*, Львовъ 1899, с. 505–510, 512–515.

48 *Молитвослов*, Рим 1990, с. 1342–1343.

49 *Типікъ*, Львовъ 1899, с. 505–510, 512–515.

50 *Молитвослов*, Рим 1990, с. 1342–1343.

51 *Требник*, Львів 2018, с. 459–460.

трібно практикувати, бо воно іде всупереч літургійному богослов'ю та благочестю Східної Церкви.

На мій погляд, сьогодні УГКЦ варто, взявши до уваги артикули Берестейської унії⁵², Декрет про Східні Католицькі Церкви II Ватиканського Собору⁵³, Інструкцію застосувань літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков⁵⁴, думку святого папи Івана Павла II⁵⁵ та в душі екуменічного діалогу з усіма церквами Київської традиції⁵⁶, не тільки на словах, але нарешті юридично через літургійні тексти (новий устав, часослов) повернути почитання Пресвятої Євхаристії в контекст Божественної Літургії та Причастя, а свято «Торжественного поклонення пречистим тайнам тіла і крові Господа нашого Ісуса Христа», яке взагалі не вписується в літургійний цикл святкувань літургійного року Східної Церкви, відмінити або, можливо, залишити, ставлячи його святкування у Великий Четвер, коли було встановлено Ісусом Христом Таїнство Пресвятої Євхаристії, але, звичайно, змінивши його

52 Див. Артикули Берестейської Унії: Б. Гудзяк, *Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії*, с. 331–337.

53 У разі, якщо Східні Церкви відступили від своїх традицій через обставини часу чи осіб, вони повинні повернутися до традицій своїх предків. Див. *Вселенський Собор – Ватиканський II. Декрет «Про Східні Католицькі Церкви»*, Рим 1965, п. 6.

54 «У кожній спробі літургійного оновлення потрібно брати до уваги досвід православних братів, знаючи його, поважаючи і якомога менше відступаючи від нього, щоб не збільшувати вже існуючого відокремлення, а радше потрібно нарощувати зусилля, для можливих адаптацій, які б назрівали і які треба опрацювати спільно. Таким чином буде виявлятися вже існуюча єдність у щоденному прийнятті тієї самої духовної поживи, що походить з однієї і тієї спільної спадщини» (*Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков*, Львів 1998, с. 23 (гл. III § 21)).

55 «Східні Церкви мають мати відвагу знову віднайти автентичні традиції власної тожності, відновлюючи, де потрібно, первинну чистоту» (Іван Павло II, Проповідь під час Святої Літургії у Вірменському обряді 21 листопада 1987, «L'Osservatore Romano», 23–24 листопада 1987, с. 6).

56 «Потрібно уникати будь-яких непотрібних відмінностей між літургійними книгами Східних Католицьких Церков і Православних Церков. Радше, треба заохочувати до використання, в міру можливого, спільних видань» (*Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков*, с. 29–30 (гл. IV § 29)).

назву та обов'язково змінний богослужбовий текст (вечірні, утрени та Божественної Літургії)⁵⁷.

Сподіваюсь, що при виданні нових літургійних книг, які поручив Синод УГКЦ ще в 2008 році підготувати і видати для УГКЦ⁵⁸, почитання Пресвятої Євхаристії повернеться природним і зрозумілим східному літургійному благочестю, як це було і залишається в інших церквах Володимирового хрещення.

Надіюсь, що як стало можливим в УГКЦ привернути давню східну традицію, щодо вділення разом трьох таїнств християнського втаємничення дітям⁵⁹ так і стане можливим також повернути в УГКЦ почитання Пресвятої Євхаристії в контекст Божественної Літургії, як це існує в православних церквах Володимирового хрещення.

Висновок

Незважаючи на те, що в Римо-Католицькій Церкві до сьогодні існує також й Євхаристійний культ поза Божественною Літургією, Східні Католицькі Церкви, які свого часу його прийняли від Римо-Католицької Церкви, мають повне право і можливість відмовитися від нього та повернутися до традицій своїх предків. Декрет про Східні Католицькі Церкви дає можливість всім Східним Католицьким Церквам повернути практику почитання Пресвятої Євхаристії безпосередньо до Божественної Літургії та Причастя, яку вони колись зберігали⁶⁰, а зокрема й УГКЦ.

Після Другого Ватиканського Собору вже у самій Римо-Католицькій Церкві Євхаристійному культу поза Божественною Літургією було

57 П. Сабат, *Почитання Пресвятої Євхаристії в УГКЦ*, с. 266.

58 Див. *Постанови Патріаршого Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви, що відбувся у Львові-Брюховичах, від 2 до 9 вересня 2008 року Божого*, <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2008/> (05.09.2022).

59 *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, т. 408, Львів 2011, с. 136.

60 Див. *Вселенський Собор – Ватиканський II. Декрет «Про Східні Католицькі Церкви»*, п. 6.

відведено другорядне місце. В Конституції про Святу Літургію Другого Ватиканського Собору, яка була видана безпосередньо для Римо-Католицької Церкви 4 грудня 1963 року, читаємо: «Літургія є тією вершиною, до якої прямує діяльність Церкви, й одночасно є і тим джерелом, звідкіля випливає вся її сила...»⁶¹.

У сучасну добу екуменізму повернення до почитання Пресвятої Євхаристії в контексті Божественної Літургії та Причастя вірних, яке існувало в першому тисячолітті в цілій Церкві, може великою мірою спричинитися найперше до наближення двох західних віровизнань, католицизму і протестантизму⁶². Почитання Пресвятої Євхаристії у первісному стані, яким воно було в першому тисячолітті, може не тільки злагодити дві крайні протилежності: римо-католицизм зі своїм надмірним євхаристійним реалізмом, що неначе переносить осередок нашого богочитання з неба на землю, та протестантизм зі своїм перебільшеним євхаристійним спиритизмом, що обмежує дійсну присутність Ісуса Христа в Євхаристійних Дарах тільки до часу Св. Причастя, але може також спричинитися до наближення двох великих віровизнань: католицизму і православ'я⁶³.

На мій погляд, повернувши давню практику почитання Пресвятої Євхаристії безпосередньо до Божественної Літургії та Причастя вірних, УГКЦ не тільки повернеться до традиції Східної Церкви, якої притримуються до сьогодні православні церкви Володимирового хрещення, а й не дасть можливості взяти верх позалітургійному почитанню Пресвятої Євхаристії над літургійним, в якому звершується Безкровна жертва та подається Святе Причастя вірним.

В доповіді висвітлено процес формування почитання Пресвятої Євхаристії в Київській Церкві. Вказано, як воно звершувалося в церквах Володимирового хрещення в ході століть.

Повідомлено, чому в православних церквах Володимирового хрещення на відміну від УГКЦ не існувало поза літургійного почитання Пресвятої Євхаристії.

61 Див. Вселенський Собор – Ватиканський II. Конституція «Про Святу Літургію», п. 10.

62 П. Сабат. *Почитання Пресвятої Євхаристії в УГКЦ*, с. 269.

63 П. Сабат. *Почитання Пресвятої Євхаристії в УГКЦ*, с. 269–270.

Виявлено, що в XVII ст. в унійній Церкві було прийнято почитати Пресвяту Євхаристію поза Божественною Літургією. З'ясовано звідки це почитання (поза літургійне) було запозичено в УГКЦ. Висвітлено в чому полягало це почитання в УГКЦ. Встановлено, хто це почитання (поза літургійне) поширював, а хто виступав проти нього в УГКЦ у ході століть.

Досліджено, що у супереч різниці в підходах до почитання Пресвятої Євхаристії в Східній і Західній Церквах, ціль Євхаристійного почитання полягає у Причасті вірних, яке відбувається на Божественній Літургії (чи Месі).

Ключові слова: Почитання Пресвятої Євхаристії, Східна традиція, Західна традиція, Східна Церква, Західна Церква, Слов'янська традиція, Київська Церква, Церкви Володимирового хрещення.

Bibliografia

Sheptytsky, *Eastern and Western Mentality*, "Eastern Churches Quarterly" 9 (1952), p. 395–396 (Ця ж стаття є і в: *Commonweal*, vol. 12, October 8, 1930, p. 570–574).

Гудзяк Б., *Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії*, Львів 2000.

Бенедикт XVI, *Літургійне служіння Пресвятої Євхаристії та адорація Найсвятіших Тайн доповнюють одне одного*, <http://archive.catholicnews.org.ua/benedikt-xvi-liturgiine-sluzhinnya-presvyatoyi-yevkharistiyi> (25.09.2022).

Вселенський Собор – Ватиканський II. Декрет «Про Східні Католицькі Церкви», Рим 1965.

Вселенський Собор – Ватиканський II. Конституція «Про Святу Літургію», Рим 1965.

Щурат В., *В обороні Потієвої Унії*, Львів 1929.

Іван Павло II, Проповідь під час Святої Літургії у Вірменському обряді 21 листопада 1987, „L'Osservatore Romano”, 23–24 листопада 1987, с. 6.

Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков, Львів 1998.

Шевців І., *Святі Тайни в українськiм обряді*, Сідней 1982.

Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха», Львів 2011.

- Королевський К., *Рим і обрядово-літургичні дискусії у Патріаршій Київській Вселенській Церкві між двома світовими війнами*, Львів 2002.
- Sakowicz K., *Perspektiwa, y obiasnienie błędow, herezyeuy, y zabobonow, w Grekoruskiej Cerkwі Disunickiey...*, Krakow 1642.
- Гуцуляк Л., *Божественна Літургія Йоана Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596–1839 рр.)*, Львів 2004.
- Litterae Basilianorum in terris Ucrainae et Bielarusjae (1601–1730)*, ed. A. Welykuj, vol. 1, Romae 1979, p. 109.
- Літургійна Агенда (богослужіння, освячення і благословення)*, Київ 2001.
- Кунцлер М., *Літургія Церкви*. Львів 2013.
- Молитвослов*, Рим 1990.
- Соловій М., *Божественна Літургія*, Львів 1999.
- Святогорець Н., *Невидима боротьба*, Львів 2011.
- Halecki O., *From Florence to Brest (1439–1596)*, Rome 1958.
- Памятники древне-русского канонического права (памятники XI–XV в.), *Русская историческая библиотека*, издаваемая Императорской Археографической комиссией, Т. 6, ч. 1, 2-е изд., Санкт-Петербург 1908, с. 138.
- Письма-послання Митрополита Андрея Шептицького, ЧСВВ. з часів німецької окупації*, Йорктон, Саск 1969.
- Постанови Патріаршого Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви, що відбувся у Львові-Брюховичах, від 2 до 9 вересня 2008 року Божого*, [http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2008/\(05.09.2022\)](http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2008/(05.09.2022)).
- Провінційний Синод у Замості 1720 р. Б.*, переклад з латинської І. Козовик, Івано-Франківськ 2006.
- Сабат П., *Почитання Пресвятої Євхаристії в УГКЦ*, „Журнал з Еклезіології і Церковного права: Метроневтрон” (2015) № 17, с. 259–267.
- Тафт Р. Ф., *Чи існує почитання Пресвятої Євхаристії на християнському Сході? Заувага до жовтневого Синоду 2005 р. на тему Євхаристії*, в: *Наукові Записки УКУ*, число 1, Львів 2009, с. 126–142 (Богослов'я, 1).
- Святая Месса*, <http://catholicsamara.ru/mass> (15.09.2022).
- Синодъ провинціальный рускій отбувшій ся въ мѣстѣ Замостю року 1720, Додатокъ до чинностей и рѣшень руского провинціального собора въ Галичинѣ*, Львѣвъ 1897.
- Служебник*, Київ 1999.
- Служебник*, Москва 1991.
- Типік*, Львовъ 1899.
- Требник*, Львів 2018.

Часословъ, Римь 1950.

Чинности и Рѣшеня русского провинціального Собора въ Галичинѣ отбувшего ся во Львовѣ въ роцѣ 1891, Львѣвъ 1897.

Катрій Ю., *Пізнай свій обряд*, Нью Йорк–Рим 1982.

Федорів Ю., *Замойський синод 1720 р.*, Рим 1972.

Анотація

Почитання Пресвятої Євхаристії у церквах Володимирового хрещення впродовж століть

В доповіді висвітлено процес формування почитання Пресвятої Євхаристії в Київській Церкві. Вказано, як воно звершувалося в церквах Володимирового хрещення в ході століть. Виявлено, що в XVII ст. в унійній Церкві було прийнято почитати Пресвяту Євхаристію поза Божественною Літургією. З'ясовано звідки це почитання (поза літургійне) було запозичено в УГКЦ. Висвітлено в чому полягало це почитання в УГКЦ. Встановлено, хто це почитання (поза літургійне) поширював, а хто виступав проти нього в УГКЦ у ході століть. Повідомлено, чому в православних церквах Володимирового хрещення на відміну від УГКЦ не існувало поза літургійного почитання Пресвятої Євхаристії. Досліджено, що у супереч різниці в підходах до почитання Пресвятої Євхаристії в Східній і Західній Церквах, ціль Євхаристійного почитання полягає у Причасті вірних, яке відбувається на Божественній Літургії (чи Месі).

Ключові слова: Почитання Пресвятої Євхаристії, Східна традиція, Західна традиція, Східна Церква, Західна Церква, Слов'янська традиція, Київська Церква, Церкви Володимирового хрещення

Abstrakt

Kult Eucharystii w Kościołach Chrztu św. Włodzimierza na przestrzeni wieków

Autor omawia proces kształtowania się i sposób sprawowania kultu Najświętszej Eucharystii w Kościele kijowskim na przestrzeni wieków. Wyjaśnia, dlaczego prawosławne Kościoły Chrztu św. Włodzimierza (w odróżnieniu od Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego) nie praktykowały kultu Eucharystii poza Boską Liturgią (Mszą Świętą). Odnotowano, że w XVII-wiecznym Kościele unickim istniał zwyczaj kultu eucharystycznego poza Liturgią. Ustalono, skąd go zapożyczono, w jaki sposób przyjęto i przedstawiono, jak wyglądał ten kult w Ukraińskim Kościele Greckokatolickim. Wskazano, kto w Kościele greckokatolickim propagował taki kult, a kto był jego przeciwnikiem. Badania wykazały, że pomimo odmiennego podejścia do kultu Najświętszej Eucharystii w Kościele wschodnim i zachodnim, celem kultu eucharystycznego jest przyjęcie przez wiernych Komunii Świętej podczas Boskiej Liturgii (Mszy Świętej).

Słowa kluczowe: kult eucharystyczny, tradycja wschodnia, tradycja zachodnia, Kościół wschodni, Kościół zachodni, tradycja słowiańska, Kościół Kijowski, Kościoły Chrztu św. Włodzimierza

Abstract

Worship of the Most Holy Eucharist in Churches of St. Volodymyr's Baptism over the centuries

The report highlights the formation process of the worship of the Most Holy Eucharist in the Kyivan Church. It has been represented in the report how the worship was performed in Churches of St. Volodymyr's Baptism over the centuries. It has been explained why the Orthodox Churches of St. Volodymyr's Baptism (unlike the UGCC) did not practice the worship of the Most Holy Eucharist outside the Liturgy. It has been noted that in the Uniate Church of the 17th century it was customary to worship the Most Holy Eucharist outside the Liturgy. It has been found out where this worship was borrowed from and then incorporated into the UGCC. The essence of such worship (outside the Liturgy) in the UGCC has been explained. It has been stated who propagated the worship (outside the Liturgy) and who was

against it in the UGCC over the centuries. The research has shown that despite different approaches to the worship of the Most Holy Eucharist in the Eastern and Western Churches the aim of the Eucharist worship is the reception of Holy Communion by the faithful that takes place during the Divine Liturgy (or Mass).

Keywords: Worship of the Most Holy Eucharist, Eastern tradition, Western tradition, Eastern Church, Western Church, Slavic tradition, Kyivan Church, Churches of St. Volodymyr's Baptism